

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

A Marmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. A schwazi ferencz-rendi kolostorban őrzött egyetlen példányból közzétette, bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta Szamota István. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XVI. kötet 7. szám.) Budapest, 1896. V + 46 lap, egy fényképi hasonmással.

Ily cím alatt jelent meg a múlt év végén a m. t. Akadémia nyelv- és széptudományi értekezései között Szamota Istvánnak, e korán elhunyt fiatal tudósunknak, kinek úgy nyelvészeti működéséhez, mint különösen szerencsés fölfedező kezéhez annyi reményt kötött a magyar irodalom, ez a posthumus munkája.

Murmelius latin-német-magyar lexikonát egész Szamotáig csak hírből, vagy másodkézből ismerték nálunk; felemlítette ugyan Bod, Sándor István, Szabó Károly, de látni egyikük sem látta; Ponori Thewrewk Emil, a ki a »Tanodai Lapok« 1864. évfolyamában ismertette, ismertetését egy német közlemény alapján írta. Szamota volt az első, a ki e czélből Schwazba utazott s arról ott másolatot vett s jegyzeteivel ellátva közzé tette.

Murmelius János (1479—1517) Németországban tanult iskola-mester több tankönyvet írt, melyek közül nagy elterjedtségre vocabulariuma tett szert; ezt csakhamar többféle nyelvre lefordították, így 1528-ban Krakkóban latin-német s lengyel szövege jelent meg, öt év múlva pedig Heptamydius Márton krakkói könyvkereskedő a latin-német és magyar szöveg kiadását eszközölte Victor Jeromos könyvnyomtatónál.

Ki írta e kiadásban a magyar részt — mondja Szamota — talán Komjáthy, talán más, azt majd a későbbi kutatások fogják kideríteni. Vannak csakugyan bizonyos támpontok, a melyeket Szamota figyelmen kívül hagyott, a melyek némi útbaigazításul szolgálnak a szerzőség nyomozásánál. (Az egyik a fordító ama tulajdonsága, hogy nem elégszik meg egyik másik szónál az egyszerű fordítással, hanem olyan magyarázatot is ad hozzá, mely nem is annyira az illető fogalmat világosítja, mint inkább saját magának arról alkotott egyéni véleményét foglalja magában. Nem arra czélozunk ez által, hogy pl. a cicereula-ról (1540. sz.) a magyar (tatárka) néven kívül azt is megmondja, hogy »ninczen magyar orszakban« vagy hogy a Saxoniabeli sör-höz azt is hozzá teszi, hogy »magyarnak nehez es segen ital« (2180. sz.), bár mindenestre ezt is jellemző sajátságunk tartjuk, hanem azon magyarázatokra, melyeket az »eggy hazi meltosagnak« nevekhez és egyházi dolgokhoz fűz. Pl.

Papa = Bölcseseguel es igaz isteni tudomással vevő embernek kelene lenni (2241.), *Sacerdos* = Isten mondásának tisztán predicalloia (2257.), *cucullatus rogator* = kodolo es puzteito barát (2275.), *cilicium* = kép vtalo (azaz képmutató = képmutató) kin senuedesnek ruhaia (2042.), *diploma* = oldozo leuel io kórözziennnek nenkel uele elni (2543.) stb. Az a kevés tiszteletet tanúsító hang, melylyel itt a pápáról, barátokról, a ciliciumról s a bünbocsátó levélről említést tesz, míg ugyanakkor a (2277. sz.) *Dignitatum secularium* vocabula-t: *Sent iambor es lizta hazas fejedelmeknek mint sentpal mondia neuekröl* -nek fordítja. E sajátosságai, valamint annak hangsúlyozása, hogy a *sacerdos* az Isten mondásának *tisztán* predikálója, arra vallanak, hogy a fordító már ismerős volt a reformáció által indított szellemi áramlattal s hajlandóságot érzett iránta, habár, mint ekkor oly sokan tették, nyíltan nem szakított is a kath. egyházzal, mit ha tett volna, valószínűleg a hét szentségről stb. szülő fejezet szavait is hasonló szellemű megjegyzésekkel kísérte volna. Másik figyelemreméltó jelenség a fordító görög nyelvtudásának, hogy úgy mondjuk, fitogtatása: *Epitaphium* = koporso felet valo iras. *Ταφος* az az koporso *επι* az az felete (1671); *Poëta* = vers szerző iu az görög ighebből *ποίηω* czelekködöm (2232.) *Grammatistes* = grammatica tudo, iu ez görög ighebből *γραμματολογος* az eruk (2348); *Hypodidascalus* = Resumptor iu ez görög *διδάσκω* az az tanított (2350). Nem érdektelen Szent-Pál nevének a magyar szövegbe való bevonása sem, noha ez nincs a latinban. Mindezek a sajátosságok megengednék azt a feltevést, hogy Komjáthyt tartasuk szerzőjének az ezt a feltevést az a körülmény is támogatná, hogy a krakkói könyvtáros Perényi Mihálynak és Ferencznek néhai Perényi István fiainak ajánlja a kiadást, Komjáthi pedig 1533-ban a Krakóban Vietornál kiadott »Zenth Paal leueley«-t István testvére Perényi Gábor özvegyének ajánlja, ki miként István neje, szintén Fransepán leány volt s a kihez Vietor is külön ajánlást intézett. E föltevés természetesen az által nyerne megerősítést, ha mindkettőnek nyelve, írásmódja stb. is ezt bizonyítaná, a minek vizsgálása áthágna egy rövid ismeretetésnek szabott határokat.

Annak igazolására, hogy e nehezen hozzáférhető nyomtatvány újból kiadása milyen hasznos szolgálatot tett s mennyi új és becses adalékot nyújtott a régi magyar nyelv szókincsének ismeretéhez, közöljük azon szavakat, melyek Szamota jegyzetei szerint a Nyelvtörténeti szótárban nem fordulnak elő. Ötvenhárom ityen szóról találáltuk ezt a megjegyzést s ezeket felsoroljuk betűrendben: *Agas fa* tignus 1753 sz. *Aranias kep varro* barbaricaria 2428. *Czópógó mosdo* gulturium 1928. *Discantor* musicus 2343. *Eleul kostolo* praegustator 2322, *Elő kuut* puteus 337. oklevelekben: *eleuen* k. *Etkezni* obsonari 2079. *Méhúnek ereztese* examen apum 1208. *Rostelus erkölet* pensiles clathri 396. *Fiylltós* flacus 668. *Gus tekeró* funarius 2424. *Hargia czinalo* membranarius 2453. *Herpitesló* astmaticus 938. *Hezag faias* laganoponus 995. *Hezag faio* iliosus 996. *Hwtús athya* pater adoptinus 2215. *Kenkó czinalo* sulphurarius 2423. *Kesgyarf[o]* faber cultrarius 3385. *Ketser palast* diplois 2033., a Schlágli Szójegyzékben (1155.): *Ketzer kentes*, *Kez haylas* cubitus 750. *Kezkenő*

arolo lintearius 2454. *Kez moso trulleum* 1987. *Kezy ewltözet* manipulus 1663. *Kő oslob czinalo* statuarius 2407. *Köllbuza pannicum fagotriticum* 1515. *Leuelserző* ab epistolis 2318. *Leuel viselő* tabellarius 2326. *Leveles ag ewmeg mas, perizoma* 2041. *Leves kenyér* offa iussulenta 2111., ezenkívül még Beszt. Sz. 1272. Schlägli Sz. 1873., 1876. Heyden S. X. Dial. *Lo ewltözet* ephippium 1996. *Lobogo kórózt vexillum christianum* 1630. *Melivas thorax* 2034. *Mely suba rheno* 2035. *Meg hanio lo sternax* 450. Ny. Sz.-ban csak hanyo lo. *Orgona gyarto orgarius* 2405. *Ewzuer viselő* mulio 2367. *Ruha arolo* vestiarius 2455. *Ruhafenesteito* czapo fullo 2427. *Saidlee* offa 2110. *Saito gerenda prelum* 1986. *Sar vekonta* sura 804. *Sarkante gyarto* calciarius 2417. *Sekren uagy selöncze gyarto* arcularius 2439. *Selus pohar patera* 1982. *Surnia azaz első sakal* lanugo 702. *Meg tanazolny* vernare 99. *Trank cereuisia secundaria* 2178. *Vekon ber* aluta 2445. *Vekon ber czinalo* alutarius 2444. *Velckas torok* 708. *Vereiteközö hel thermae* 1749. *Vytezy keuer panis militaris* 2093.

Az itt felsorolt szavak egy jó része ugyan ma is él a nyelvben, más része csak mint összetétel volt eddig ismeretlen, néhány csak a sajtóhiba által eltorzított alak révén jutott ide, olyan is lesz talán, a melyre gondosabb kereséssel a Nyelvszótárban is ráakadunk, vagy a Tájékoztató most megjelenő füzetében nyer megoldást, de mindez egyáltalában mit sem von le a kiadvány nyelvtörténeti értékéből.

Miként Szamota már előbb megjelent hasonló irányu kiadványának a Schlägli Szójegyzéknek, úgy ennek is nagyon emelik becsét azon jegyzetek, melyekkel a ritkább vagy eddig ismeretlen szavakat magyarázza. Ezeknél sikeresen alkalmazta és használta fel azon kiváló becsű szógyűjteményt, melyet különböző levéltárak eredeti okleveleiből nagy fáradsággal és páratlan szorgalommal szedett össze; mint említett kiadványaiban itt is első sorban a ruházatra, fegyverzetre, bútórokra, ételekre és mesterségekre vonatkozó szavakat részesítette kiváló figyelemben, minthogy ezeknek nemcsak nyelvészeti, hanem művelődéstörténeti értéke is van.

Végül a 152., 153-ik lapokról vett fényképhasonmás díszíti s egy betűrendes szómutató fejezi be a nagy gondról és kiváló szakértelemről tanúskodó kiadványt.

DÉZSI L.

